

Säkerhet och taktik – militär säkerhetskunskap

av *Martin Schüler*

Résumé

The article argues for a changed perspective on military tactics and safety. By seeing military tactics as safety knowledge, a wider perspective can be applied to a military problem. Safety is in fact a military core capability impossible to exclude from any military operation. By ignoring safety, one becomes susceptible to embedded safety flaws, increasing organizational hazards. This could cause mission failure and exposing military personnel to occupational safety risks.

I MILITÄRA INSATSER och operationer kombineras sällan säkerhet med den militära uppgiften när den taktiska planen ska tillverkas. Det framkommer i flera intervjuer med personal från soldat till general samt i observationer av militära övningar som t ex Northern Wind 2019. Säkerhet definieras som en förmåga där faror som leder till fysisk, psykisk eller materiel skada kontrolleras för att bevara hälsan och välmående hos individen och samhället.¹

Men säkerhet negligeras ofta i den inledande fasen under planeringen. När ansvariga har funderat ut hur de ska lösa uppgiften skickas planeringen vidare till stödjande funktioner t ex logistik- och samband, med vilka man klär på den existerande planen med olika resurser för att uppgiften ska lösas. Men säkerhet finns inte med. Det innebär att det finns en risk för att våra planer utgör en potentiell fara för oss själva.

Taktik definieras av Carl von Clausewitz som läran om stridskrafternas användning i strid.² Definitionen har utvecklats vidare av Försvarsmakten: ”Taktik är en sammanfattande benämning på de över tiden varierande medel och metoder som används för att i varje situation nå ett bestämt syfte med

striden och övrig verksamhet.”³ Taktik har tagit skepnaden av att mer beskriva resurser och metoder som används för att utföra ett militärt arbete.

Om vi lämnar vår egen profession och ser på andra verksamhetsområden som industri eller byggbransch skulle metoderna som används för att skapa eller producera varan, tas fram i relation till säkerhet. De flesta arbetstagare vill inte och får inte använda farliga arbetsmetoder som riskerar att påverka säkerheten. I SFS 1977:1160 kap 3 §2 står följande ”Arbetsgivaren skall vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall”. Likt andra verksamhetsområden bör militär taktik ha en tydlig relation till säkerhet.

Det finns säkrare eller osäkrare taktiska lösningar på olika problem. Men resonemanget hindras av att vi som profession har exkluderat viss kunskap eller kategoriserat den som stödjande och lämnat över tolkningsföreträdet till arbetstagare utan tillräckliga militära kunskaper.⁴ Vilket skapar en kunskapsmotsättning i organisationen där viss kunskap har tolkningsföreträde över en annan, vilket framkommer i flera intervjuer med

både civil och militär personal. Effekterna av uppdelningen blir tydliga på våra övningar, där vi i vissa fall bryter mot svensk lag när vi planerar den taktiska lösningen t ex genom att inte förebygga uppkomna risker⁵ i våra planer. Vidare är det lika problematiskt i övningsorganisationen runt en övning och inom den ordinarie verksamheten. Säkerhet med dess olika kunskapsområden anses inte behövas i den inledande delen av planeringen utan först i slutskedet när vi redan har bestämt hur vi vill göra, vilket syns tydligt under observationer av militär planering.

Hur kunde det bli så här? En delorsak är troligen avsaknaden av kunskap hos den militära personal som är ansvarig för planeringen. En negativ växelverkan uppstår när personal som anser sig arbeta med strid ska samverka eller samarbeta med personal som arbetar med stöd i säkerhetsrelaterade frågor. Den okunnige vet inte vilka frågor som behöver ställas och den kunnige förstår inte på vilket sätt svaren ska presenteras. Effekten blir att vi planerar in misslyckanden som leder till olyckor, tillbud och ineffektivitet.

Men vi har ju en säkerhetsorganisation när vi övar! Påståendet är naturligtvis sant, men var finns den organisationen när förbanden ska användas på riktigt? Samtidigt är det omöjligt för en säkerhetsorganisation att förutse vilka taktiska val en chef vill göra, oavsett om det är fråga om insats eller övning. Det skapar även en otydlighet avseende ansvarsfördelningen under militära övningar. Är den taktiske chefen ansvarig för sitt förband eller är det ett delat ansvar med övningsledarorganisationen och var går i så fall gränsen?

Förändrat synsätt

Om vi istället ser säkerhet som en *kärnförmåga*, som ett förband har oavsett dess utbildningsnivå, är det angeläget att bygga

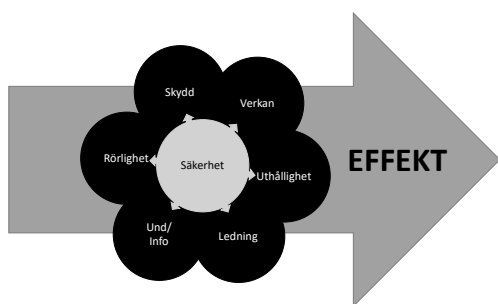
en relevant kunskapsbas hos soldater och officerare samt att ansvarsfördelningen till den taktiska chefen blir tydligare. Förbandet ska självständigt skapa säkra arbetsvillkor för sin personal. Kravet kan ställas på vardagligt arbete, förbandsövningar och insatser. Den taktiska planen är inte undantagen, vi behöver fortfarande säkra arbetsvillkor för soldater och officerare. Men dessa arbetsvillkor måste vara anpassade till det militära arbetet som i vissa fall kan vara strid där t ex kombinerade vapen skulle kunna vara en del i att skapa säkra arbetsvillkor. Här vill många militärer instinktivt hävda att krig är farligt och att motståndaren utgör en potentiell risk. Det förtar inte lagkravet på säkra arbetsvillkor men dessa måste anpassas till den omgivning förbandet verkar i, t ex gränser mellan olika förband för att undvika vådabekämpning. Riskerna i den taktiska planen behöver fortfarande förebyggas för att minimera förluster och skador.

I ett krig kan det finnas tillfällen då det enskilda förbandet ställs inför en uppgift som medför en hög risk för egna förluster. Men den höga risken förbandet utsätts för kan vara en riskreducerande åtgärd i den nationella övergripande risktagningen. Det strategiska förbyggande arbetet kan utsätta enskilda för faror för att skydda kollektivet, det förtar inte det förebyggande arbetet som lägre nivåer behöver genomföra för att skapa säkra arbetsvillkor. För att skapa en större förståelse för omgivning som ett förband verkar i behövs olika typer av kunskap där staben utgör den formella formen för det militära kunskapsutbytet som behöver ske i analysen av en uppgift.

Kärnförmåga

Försvarsmakten använder begreppet grundläggande förmåga för att analysera styrkeförhållanden.⁶ Men de grundläggande

förmågorna är inte meningsfulla att studera om de inte sätts i relation till kärnförmågan säkerhet som kan synliggöra motsättningarna och ge upphov till lärande.⁷ Säkerhet kan bidra med att identifiera asymmetriska förhållanden och brister internt (vi) och externt (fienden). Genom att se säkerhet som en kärnförmåga förändrar vi också synen på taktik som kunskapsområde. Taktik blir en delmängd i den säkerhetskunskap som krävs för att förbandet ska fungera och bör likställas med övriga kunskapsområden inom säkerhet t ex flyg, sjö, brand och el m m där inget är mer eller mindre viktigt.

Figur 1. Grundläggande förmågor i samspel med kärnförmågan säkerhet

Försvarmaktens grundläggande förmågor tillsammans med kärnförmågan säkerhet som innefattar flera säkerhetskunskapsområden som krävs för att analysera en uppgift, skapar effekt. Utan säkerhet riskerar vi att skapa en felriktad effekt som skapar problem.

Praktiknära exempel

Som officerare vet vi att det alltid finns en brandrisk när vi övar strid på våra skjutfält under vår- och sommarhalvåret. Vi anpassar verksamheten och minimerar användandet av spårljus och tillför en kärna med vatten som skjutfältpersonalen egenhändigt har byggt eller iordningsställt. I våra böcker beskrivs ofta stridsillustrationer med att det brinner

i anfallsmålet. Men det saknas ett militärt anpassat systematiskt brandskyddsarbete som fungerar för armén. Marinen är väl medvetna om att det kan brinna på ett fartyg men armén är ovetande om samma risk.

Brand har inget naturligt inslag i stridsutbildningen. Hur sker striden när det brinner i stridsställningen? Vilka metoder kommer användas för att möta en motståndare och vilken utrustning kommer att användas för att släcka en brand? Det systematiska brandskyddsarbetet kan således användas för att bistå med att identifiera våra egna svagheter samtidigt som kunskapen kan bidra till att identifiera motståndarens styrkor och svagheter inom kunskapsområdet brand. Om jag skulle skapa en stridsplan mot Sverige hade medierapporteringen om våra skogsbränder, de publika utredningsrapporterna om skogsbränder, Försvarmaktens öppna publikationer och diskussioner på sociala medier om bränder varit viktiga kunskapsområden för att hitta eventuella organisatoriska svagheter.

Stigmatisering av säkerhet

Informationen och kommunikationen bidrar till att skapa en svårhanterad miljö där professionskunskap kan bli ett internt maktmedel, där de ekonomiska förutsättningarna bidrar till en intern konkurrens om resurser (tid, pengar och kunnig personal). Det kan bidra till att man tabubelägger misslyckanden och hur individen ska hantera ett misslyckande som svek mot organisationen.⁸ Synen på misslyckanden kan vara en bidragande orsak till varför säkerhetskunskap uppfattas hindra uppgiften och där praxis verkar vara att officerare använder sitt nätverk när de ställs inför en uppgift de inte har resurser för att lösa.

Socialt kapital definieras som förmågan att skapa sociala knutpunkter.⁹ En förutsättning för att man ska använda socialt kapital

är ett gemensamt språk och en gemensam vision.¹⁰ De skapas genom olika utbildningar och gemensamma erfarenheter. För att socialt kapital ska få en effekt måste det kopplas till förmågan att mobilisera resurser,¹¹ vilket till del kan förklara varför säkerhetsåtgärder är svåra att implementera.

För att undvika misslyckanden att lösa uppgiften använder många sig av de etablerade metoderna *bonding*, *bridging* och *linking*.¹² Vissa av dessa nätverk är synliga och omfattar t ex områden som arbetsmiljö, elsäkerhet, miljö m m. Medlemmarna an-

vänder bonding genom olika nätverksträffar t ex elsäkerhetsdagarna för att dela information och kunskap vilket medför att de tillsammans kan lösa olika problem. Dessa områden har mindre status och uppfattas som mindre viktiga. Hitintills har ingen, så vitt författaren vet, stärkt sin karriär genom att vara kompetent i någon av de områden som har relevans för säkerheten.

Författaren är major och doktorand vid Försvarshögskolan och Högskolan Väst.

Noter

1. Maurice, Pierre; Lavoie, Michel; Laflamme, Lucie; Svanström, Leif; Romer, Claude och Anderson, Ragnar: "Safety and safety promotion: definitions for operational developments", *Injury Control and Safety Promotion*, vol 8, nr 4 2001, s 237-240.
2. Clausewitz, Carl von: *Om kriget*, Bonnier fakta, Stockholm 1991.
3. *Arméreglemente Taktik, AR Taktik*, 2013, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 19.
4. *Vår militära profession: agera när det krävs*, Försvarsmakten, Stockholm 2017.
5. *Arbetsmiljölagen*, Arbetsmarknadsdepartementet, SFS 1977:1160, Stockholm, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/arbetsmiljolag-19771160_sfs-1977-1160, (2020-04-21); *Ellagen*, Infrastrukturdepartementet, SFS 1997:857, Stockholm, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/ellag-1997857_sfs-1997-857, (2020-04-21); *Lagen om skydd mot olyckor*, Justitiedepartementet, SFS 2003:778, Stockholm, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003778-om-skydd-mot-olyckor_sfs-2003-778, (2020-04-21); *Miljöbalken*, Miljö- och energidepartementet, SFS 1998:808, Stockholm, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808, (2020-04-21).
6. *Militärstrategisk doktrin – MSD 16*, Försvarsmakten, Stockholm, 2016.
7. Engeström, Yrjö och Sannino, Annalisa: "Studies of expansive learning: Foundations, findings and future challenges", *Educational Research Review*, vol 5 2010, s 1-24.
8. Sennett, Richard: *The corrosion of character: the personal consequences of work in the new capitalism*, W W Norton, New York 1998.
9. Lee, Robert: "Social capital and business and management: setting a research agenda", *International Journal of Management Reviews*, 11(3) 2009, s 247-273.
10. Lefebvre, Virginie Marie; Sorenson, Douglas; Henchion, Maeve och Gellynck, Xavier: "Social capital and knowledge sharing performance of learning networks", *International Journal of Information Management*, vol 36, nr 4 2016, s 570-579.
11. Maurer, Indre; Bartsch, Vera och Ebers, Mark: "The value of intra-organizational social capital: How it fosters knowledge transfer, innovation performance, and growth", *Organization Studies*, vol 32, nr 2 2011, s 157-185.
12. Hawkins, Robert och Maurer, Katherine: "Bonding, Bridging and Linking: How Social Capital Operated in New Orleans following Hurricane Katrina", *The British Journal of Social Work*, vol 40, nr 6 2010, s 1777-1793.